

Op zoek naar verbinding

Met zijn brede stroom en oogstrelende rondingen is de IJssel misschien wel de mooiste rivier van Nederland. Tijdens een fietstocht langs de oevers wordt al snel duidelijk hoe dit landschap menig kunstenaar inspireert. Voor je het weet begin je zelf aan een queeste naar schoonheid, verbinding en nieuwe inzichten.

TEKST JOOST SMETS FOTO'S TIM BILMAN

Of we de geheimen van het universum willen ontrafelen? Fotograaf Tim en ik kijken elkaar vragend aan. Voor we aan onze driedaagse fietstocht langs de IJssel beginnen, hebben we met veel rekening gehouden. Hoeveel kilometer gaan we afleggen? Uit welke richting waait de wind? Zitten er genoeg mueslirepen in onze fietstassen? Maar een vraag van kosmische proporties hadden we niet verwacht.

Treinstation Olst, het startpunt van onze queeste, voelt als een wat banale omgeving met dergelijke existentiële overpeinzingen in het achterhoofd. Maar het staat er echt, op onze etappekaart van de IJsselbiënnale. Toevallig pikken we nog net het staartje mee van deze tweejaarlijkse buitententoonstelling. Op naar het kunstwerk *If you want to find out the secrets of the universe...* Laat de nieuwe inzichten maar komen.

Het is niet ver naar de IJssel. Met het Kozakkenveer, een voormalige garnalenkotter die aan een tweede leven als fietsveer is begonnen, varen we van Fortmond naar Veessen. Over de autoluwe dijk volgen we de rivier naar het zuiden.

De andere BBB

Zoals de IJssel zich aan de tijdgeest moest conformeren en een strakgetrokken eenbaansrivier werd, voordat ze dertig jaar geleden weer alle ruimte kreeg om uit te waaiëren, zo passen ook de bewoners op haar oevers zich aan nieuwe tijden aan. Peter Voormeeren uit Terwolde moest zijn melkveebedrijf noodgedwongen beëindigen toen hij het werk door een botziekte niet langer kon uitvoeren. 'Ik ben toen naar de gemeente gegaan met een voorstel: hier komt een wietplantage, daar een crystal meth lab en in de achterste stal gaan we xtc produceren.' Je kunt er inderdaad beter vrolijk over doen, maar leegstaande stallen op het platteland, dat is vragen om problemen. Het zijn louché praktijken die Peter graag wil voorblijven.

Toen kwam Boeren voor Biobased Bouwen op zijn pad. Een andere BBB, die een nieuw verdienmodel voor boeren beoogt en kwaliteit van bodem en water wil verbeteren. Peter is ervan overtuigd dat biobased bouwen de toekomst

heeft. 'Van hennepvezels kun je isolatiematten maken. Van kalkhennep, een biologisch mengsel van hennepvezels en kalk, worden gevel-, dak- en vloerpanelen gemaakt. Daarmee bouw je vervolgens duurzame prefabhuizen.' Peter opent een doos en drukt ons een isolatiemat van hennepvezels in de handen. 'Voel maar eens. Waar zou jij liever in liggen, in glaswol of in dit product?' De vezelige bast voelt natuurlijk aan, zeker niet scherp prikkend zoals meer traditionele isolatiematerialen. En wie bang is dat zijn huis naar een coffeeshop gaat ruiken kan opgelucht ademen: van wietlucht is geen sprake.

'Vezelgewassen zoals hennep kunnen biologisch geteeld worden,' legt Peter uit. 'Er zijn geen bestrijdingsmiddelen nodig, hennep neemt CO₂ op en het gewas is dankzij zijn diepe wortels een bodemverbeteraar. Het is dus gewoon positief voor het klimaat. Het is echt niet zo dat ik de groenste jongen van de klas ben, maar als de mogelijkheden er zijn, waarom gebruiken we ze dan niet? Helaas zijn traditionele bouwers zo conservatief als de neten. Ze kiezen voor lagere prijzen, voor sneller bouwen. Het nadeel is dat alles nu nog op kleine schaal gebeurt. Daardoor zijn de bouwkosten hoger. In Duitsland en Oostenrijk zijn ze een stuk verder met biobased bouwen. Hier ligt een kans voor onze gemeente. Zij kan het voortouw nemen en laten zien: zo kan het ook!' De wietplantage kwam er niet, al zou je de velden vol hennep er eenvoudig mee kunnen verwarren. Wat niet betekent dat het eenvoudig is om het oude los te laten. Peter mist zijn koeien nog altijd: 'Vroeger had ik elke dag moeite met opstaan. Nu lig ik om zes uur klaarwakker in bed. Ik vind er geen kloot aan.'

Of hennep alle wereldproblemen gaat oplossen? De tijd zal het leren. Kosmische openbaringen vallen ons vandaag in elk geval nog niet ten deel, al vinden we even buiten Terwolde wel 't door ons gezochte kunstwerk *If you want to find out the secrets of the universe... think in terms of energy, frequency and vibration*, zoals het voluit heet. Kunstenaar Ronald van der Meijs liet zich inspireren door Nikola Tesla, een van de grootste uitvinders aller tijden. Bij zonnig weer klinkt er een lage grondtoon uit drie grote orgelpijpen.

Met de klok mee vanaf boven
Het Kozakkenveer tussen
Fortmond en Veessen, met
op de achtergrond de
schoorsteen van de oude
steenfabriek. / De Duursche
Waarden bij Fortmond. /
Woning aan de IJsseldijk.

Vorige pagina Deventer
gehuld in ochtendmist.

FIETSEN LANGS DE IJSSEL

Boven In de folly op landgoed De Haere, een nepruïne van zo'n 150 jaar oud, hoor je gedichten en zang van muzikant en cabaretier André Manuel. Onder Zwemmen in de ochtendnevel voor Stadscamping Deventer. Rechts Ruïne De Nijenbeek tussen Zutphen en Deventer.

FIETSEN LANGS DE IJSSEL

Nevel op de nevengeul

Deventer is de eerste van twee Hanzesteden op onze route. Eeuwenoude gebouwen als de Waag, de Muntentoren en de historische panden van het Bergkwartier getuigen van de rijkdom die dankzij het handelsverbond werd vergaard. Nu is de IJssel zélf de grote rijkdom van de stad. Een pontje brengt fietsers en voetgangers naar de overkant van de rivier, naar het Deventer Stadsstrand, de uiterwaarden en de mooiste stadscamping van Nederland.

Het is alsof Deventer moeite heeft met ontwaken op dag twee van onze fietstocht. De laaghangende ochtendmist onttrekt een groot deel van de Hanzestad aan het zicht. De toren van de Lebuinuskkerk zweeft boven een witte wattendeken. Zelf ben ik klaarwakker, al heb ik me nog niet volledig aangekleed. Voor een groeiende groep enthousiastelingen, grotendeels vrouwen, volstaat het op een afstand bewonderen van de IJssel niet. Zij zwemmen het hele jaar door in een nevengeul van de rivier, weer of geen weer. Elke ochtend om kwart voor zeven en om half acht loopt een deel van hen naar het schiereilandje recht voor de idyllische stadscamping.

Op een zwemavontuur ben ik net zomin voorbereid als op inzichten in het universum: ik heb geen zwembroek meegenomen. Gelukkig is het selecte groepje wild-

zwemmers dat vandaag een duik neemt ruimdenkend: 'Je mag ook naakt meezwemmen hoor!' Wim Hofadepten zijn het niet. Dit groepje geniet van de natuur, de rust en deze unieke rivier. Een meerkoet dobbert verbaasd kijkend voorbij, flarden nevel zweven boven het water. Over de spoorbrug glijdt een Intercity haast geruisloos boven ons langs. Heerlijk. Maar hoe is het in de herfst, in de wetenschap dat het water elke volgende dag een beetje minder warm zal zijn? 'Het is nu eigenlijk veel te warm,' meent wild-zwemmer Martijn. 'De diehards beginnen pas in oktober.'

Schoonheid gevonden

Zelfs fotograaf Tim, die toch in Deventer opgroeide, zag de stad nooit eerder zo mooi als op deze mistige morgen. Even later breekt de zon stralend door. Wat een begin van de dag. Ook de IJssel zelf lijkt in een opperbest humeur. Met zwierige meanders danst de rivier door het landschap. Halverwege Deventer en Zutphen pauzeren we bij Kasteel Nijenbeek, vooral bekend omdat hertogszoon Eduard van Gelre er zijn broer Reinoud III tien jaar lang opsloot. Volgens de waarschijnlijk schromelijk overdreven verhalen was Reinoud tijdens zijn gevangenschap zó dik geworden, dat de muren van zijn kerker gesloopt moesten worden om hem te bevrijden. De geallieerden sloopten in 1945, toen de

De middeleeuwse torens en historische stadsmuren geven Zutphen het aanzien van een sprookjesstad

Duitsers in het kasteel verbleven, nog meer. Vandaag staat er nog slechts een imposante ruïnetoren overeind.

Het is een voorproefje voor wat komen gaat: de skyline van Zutphen. De Torenstad. Vanaf de Martinetsingel kijken we uit op de eeuwenoude gebouwen van de stad, met de Walburgiskerk in de hoofdrol. In 1564, toen de Hanzestad al over zijn hoogtepunt was maar nog altijd steenrijk, werd hier de Librije opgericht, een openbare leeszaal met kettingbibliotheek. Daarvan bestaan er maar drie op de wereld: in Cesena in Noord-Italië, Hereford in Engeland en hier in Zutphen. Aan de ketting liggen 85 incunabelen, drukwerken van meer dan een half millennium oud. Ik durf nauwelijks te ademen bij het zien van *De revolutionibus orbium coelestium* van Copernicus en *Lof der zotheid* van Erasmus. Cultuurschatten, want zo'n boek kostte destijds wat een huis vandaag de dag kost.

De middeleeuwse Drogenapstoren, de Berkelruïne bij riviertje de Berkel en Dat Bolwerck, een rijksmonument uit 1549 met een grote stadstuin, omsloten door historische stadsmuren: ze verlenen Zutphen het aanzien van een sprookjesstad. En niet alleen de stad zelf is een schoonheid. 'Deventer heeft een voetbalclub, meer uitgaansgelegenheden en de mensen zijn er stijlvoller gekleed, maar de mooiste vrouwen komen uit Zutphen,' wordt ons toevertrouwd op het terras van Café de Deur.

Alles is verbonden

Zutphen voelt anders dan Deventer, maar waarom? Zutphen is meer antroposofisch, horen we keer op keer, maar wat betekent dat, en waarom juist Zutphen? Onze zoektocht brengt ons bij de Antroposofische Bibliotheek. 'Misschien ligt het aan de oude gebouwen, of de ligging aan de IJssel,' veronderstelt vrijwilliger Aletta Remerie. Zutphen ligt ontegenzeggelijk op een prachtige plaats, maar geldt dat niet ook voor Deventer en Zwolle? 'Zutphen ligt niet aan een

snelweg, maar wel op een vijfsprong van spoorlijnen,' vervolgt Aletta. Die lijnen zijn belangrijk. 'Zo is dit pand precies op het kruispunt van vier kerken gebouwd, op de leylijnen tussen deze christelijke gebouwen. Die kerken zijn met een reden juist daar gebouwd, op plekken met spirituele energie.'

Spiritualiteit en esoterie spelen een grote rol in de Antroposofische Bibliotheek. Op de boekenplanken staan naast geesteswetenschappelijke werken ook boeken over dichtkunst, geneeskunst, christelijke theologie, de Edda, met sagen uit de Vikingtijd, en Parzival, over de zoektocht naar de Heilige Graal. Was Zutphen altijd al zo bewust, spiritueel en op zoek naar verdieping? 'Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie, gaf hier in de buurt zijn eerste lezing, honderd jaar geleden,' vertelt Aletta. De Oostenrijkse filosoof stelde dat er een geestelijke wereld bestaat die toegankelijk wordt door innerlijke ontwikkeling, gericht op versterking van je bewustzijn. Dat idee staat centraal in het vrijeschoolonderwijs. Daarin beginnen kinderen een persoonlijke zoektocht waarop ze niet alleen intellectuele en praktische vaardigheden leren, maar ook hun verbeeldingskracht, creativiteit en sociale vaardigheden ontwikkelen. Alles is tenslotte met elkaar verbonden.'

En Aletta vervolgt: 'De eerste vrijescholen van ons land werden in Den Haag, Zeist en Zutphen gesticht. Zutphen is bovendien een plek met voortgezet vrijeschoolonderwijs, en daarvoor reizen leerlingen vaak van ver naar deze stad. Wat ook centraal staat in de antroposofie is de liefde voor de aarde en het gezond houden daarvan. Biologisch-dynamisch, duurzaam geproduceerd voedsel hoort daar vanzelfsprekend bij.' En zo is deze stroming onverminderd actueel, in tijden waarin bewustwording onmisbaar is om lastige vraagstukken het hoofd te bieden. Of het de leylijnen zijn die ons hier hebben gebracht? We houden het op de IJssel.

Met de klok mee vanaf boven
Uitzicht op Zutphen. /
Vijfhonderd jaar oude boeken
in De Librije / De Walburgiskerk
in Zutphen.

FIETSEN LANGS DE IJSSEL

Het is alsof Deventer *moeite heeft met ontwaken*: de laaghangende ochtendmist onttrekt een groot deel van de Hanzestad aan het zicht

8X GEZOCHT, 8X GEVONDEN langs de IJssel

1. Verwonder je over een kunstkasteel

Niet alleen de strakke Franse en Engelse tuinen van landgoed De Haere, maar zelfs de ogenschijnlijk middeleeuwse ruïne is keurig aangelegd. In 1870 liet de toenmalige kasteelheer deze ‘folly’ aanleggen als tuindecoratie. Bang voor veldslagen was men in deze tijd niet, maar dat veranderde na de Tweede Wereldoorlog. Op het landgoed tussen Olst en Deventer wandel je langs de commando- en hospitaalbunker van de IJssellinie (van maart tot oktober elke eerste zaterdag van de maand geopend tussen 12 en 16 uur). Deze verdedigingslinie werd tijdens de Koude Oorlog aangelegd als bescherming tegen een mogelijke aanval uit het oosten, [ijssellinie.nl](https://www.ijssellinie.nl)

2. Smul van groen op landgoed Rande

In het statige Huis Nieuw Rande, gebouwd in Indische stijl door de toenmalige gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, verrast Hotel Gaia met slaapplekken in het groen en een volledig vegetarische menukaart, [hotelgaia.nl](https://www.hotelgaia.nl)

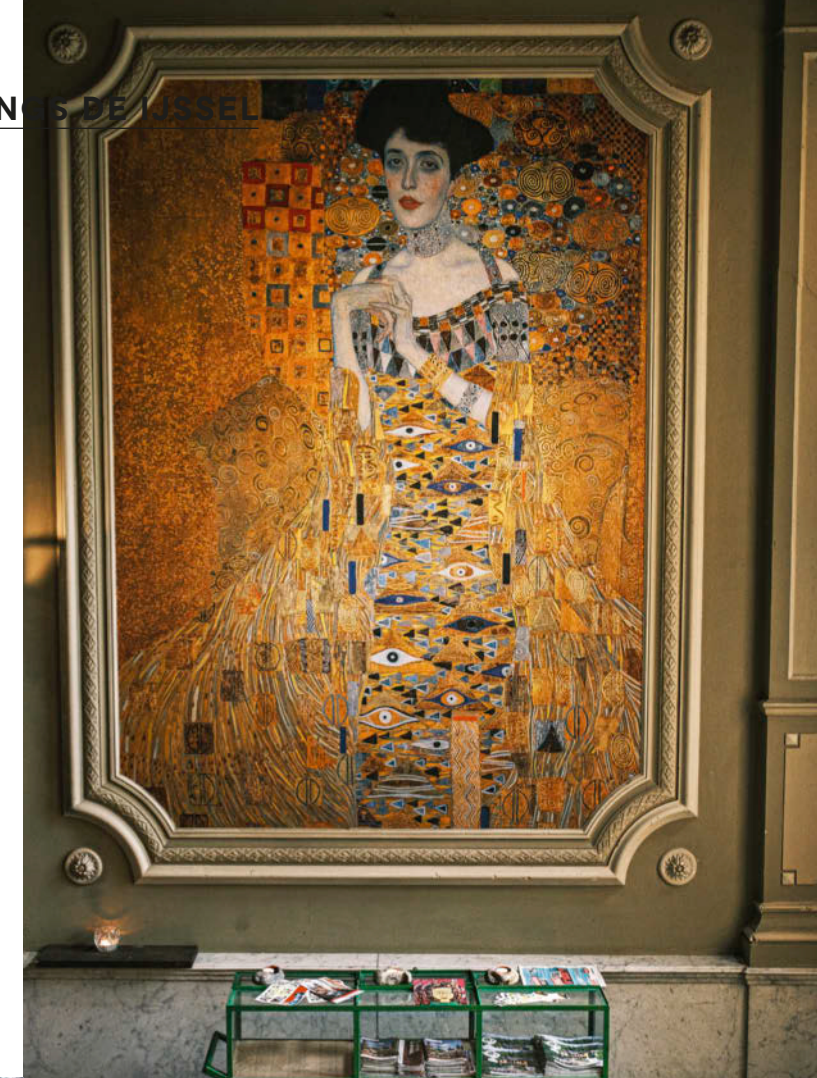
3. Doe niet moeilijk bij Stadsbrouwerij DAVO

Kunst, bezinning en nieuwe inzichten — fantastisch natuurlijk, maar soms wil je gewoon een lekker biertje drinken. Bij DAVO Bieren in Deventer houden ze niet van moeilijk doen. Het proeflokaal van de stadsbrouwerij is een gezellige hangplek, ook omdat ze er zelfgebrouwen Hangout-bier verkopen met luiards op het etiket, [davobieren.nl](https://www.davobieren.nl)

4. Slaap in een monumentaal bouwpakket

Lang voor Bol.com de markt domineerde kon je al houten huizen als bouwpakket bestellen in Noorwegen. Het Huis van Bello werd rond 1900 opnieuw opgebouwd op een oud landgoed bij Steenenkamer, een dorpje op een paar minuten fietsen van Deventer. Het rijksmonument heeft een hoge woonkamer, sfeervolle woonkeuken en twee slaapkamers. Midweek (4 nachten) of weekend (3 nachten) met maximaal vier personen voor € 600, [inhethuisvan.nl/huizen/bello](https://www.inhethuisvan.nl/huizen/bello)

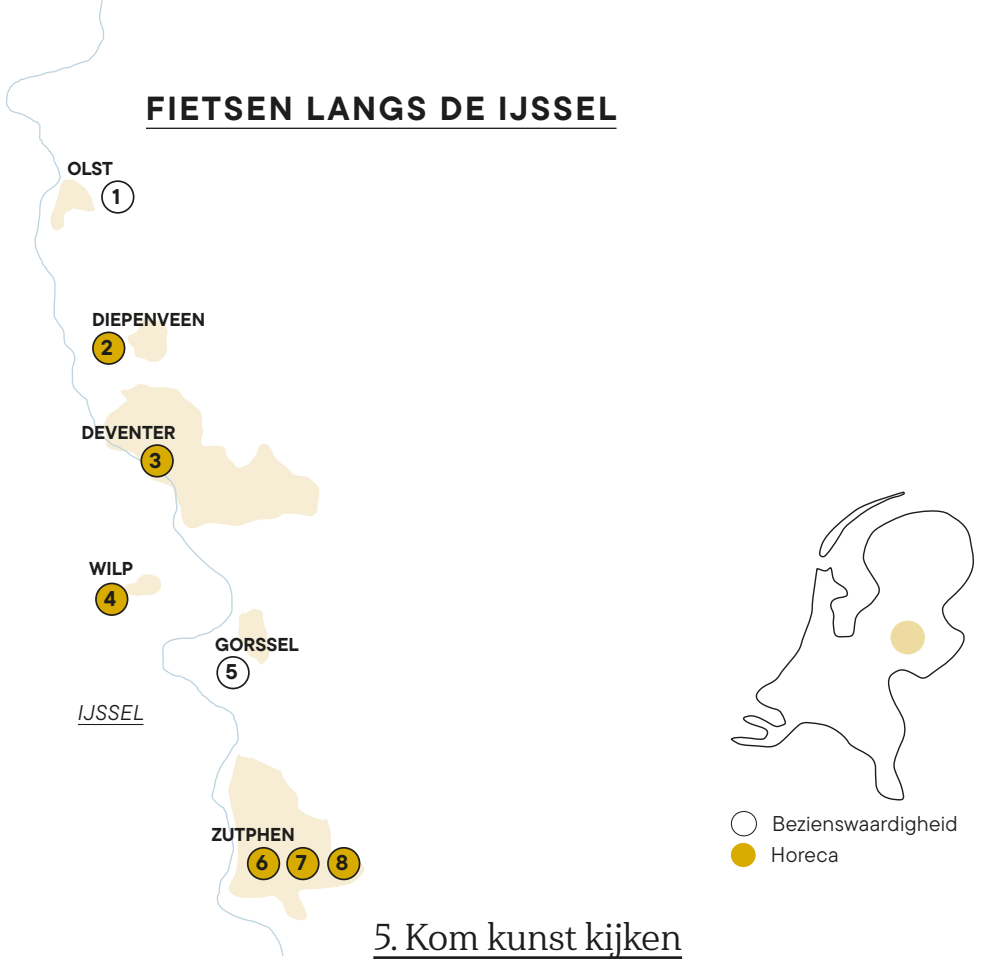
*Met de klok mee vanaf linksboven
Kasteel De Haere tussen Olst en Deventer. / Hotel Gaia in Diepenveen. / Het Huis van Bello in Steenenkamer. / Wie de clandestien geplaatste boeddhistische stoepa in de uiterwaarden van de IJssel onderhoudt, is in Zutphen een publiek geheim.*

IJsselbiënnale

De IJssel verbindt mensen, en dat is ook precies wat de IJsselbiënnale wil. Om de twee jaar zetten kunstenaars uit binnen- en buitenland je aan het denken met toonaangevende hedendaagse kunst rondom een actueel en urgent thema: de impact van klimaatverandering op het landschap. De organisatie van de IJsselbiënnale maakt het zichzelf bewust niet makkelijk. Een deel van de kunstwerken die drie maanden lang te zien zijn staat in Natura2000-gebied. Dat betekent samenwerken met waterschappen, gemeenten, boeren en natuurbeschermers die niet altijd dezelfde belangen hebben. Maar als iets uitnodigt om met elkaar in gesprek te komen over ingewikkelde thema's, dan is het wel kunst, **ijsselbiennale.nl**

Nature City van Willem de Haan (te zien tijdens de vorige editie van de IJsselbiënnale) toont een hoogbouwcamping met verschillende verdiepingen vol tenten, kano's en waslijnen. Het gevecht om ruimte speelt immers niet alleen in miljoenensteden, maar ook aan de IJssel. Elk stukje grond is in beeld en in productie gebracht voor veeteelt, natuur en groene energie.

5. Kom kunst kijken

De volgende IJsselbiënnale vindt plaats in 2025. In de tussentijd komen kunstliefhebbers aan de IJssel niets tekort. Museum MORE in Gorssel is het grootste museum voor modern realisme, met de exposities *Things You Shouldn't Paint* van Cornelius Völker (t/m 23 juni 2024) en *Aan 't Water*, een ode aan water in Nederland (t/m 8 september 2024), museummore.nl

6. Proef tajines met een Gelderse twist

Pal tegenover de Wijnhuistoren op de Groenmarkt in Zutphen tref je één van de weinige echt Marokkaanse restaurants van Gelderland en Overijssel. Bij Sultani eet je heerlijke tajines met een Gelderse twist, zoals lamsvlees met peren. En als je het verschil wil weten tussen Marokkaanse, Tunesische en Egyptische tajines, dan vertellen ze je daar graag over, sultani.nl

7. Overnacht aan de Berkel

In B&B Hemels verwelkomt gastvrouw Betty je in een ruim appartement met uitzicht op de Berkel. Vanaf hier loop je zo de oude binnenstad van Zutphen in, airbnb.nl/rooms/31453144

8. Maak een broodnodige stop in Zutphen

Broodcafé Driekant in het Noorderhavenkwartier, achter het station van Zutphen, is biologisch, ambachtelijk en sociaal. In de bediening werken mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of integratietraject. Driekant, een begrip in antroposofisch Zutphen, vestigde zich als eerste horecazaak in deze frisse nieuwe wijk, in een industrieel erfgoedpand dat ooit een broodfabriek was, brood-cafe.nl

KIJK VOOR MEER INSPIRATIE OP VISITHANZESTEDEN.NL

Met de klok mee vanaf linksboven
Broodcafé Driekant in Zutphen. / Ochtend in de oude binnenstad van Zutphen. / Museum MORE in Gorssel. / Ruïne van de Berkelpoort in Zutphen.